

PRAGMATYKA JĘZYKA HASEŁ PRZEDMIOTOWYCH BIBLIOTEKI NARODOWEJ I UNIWERSALNEJ KLASYFIKACJI DZIESIĘTNEJ NA PRZYKŁADZIE STOSOWANIA TYCH JĘZYKÓW W PRZEWODNIKU BIBLIOGRAFICZNYM¹

Pragmatyka języków informacyjno-wyszukiwawczych jest działem semiotyki tych języków. Chociaż jest bardzo ważna dla systemów wyszukiwania informacji, to pod względem badawczym i publikacyjnym bardzo zaniedbana. Wiele jest tego powodów. Jolanta Hys swoją książką stara się wypełnić tę lukę. Książka powstała na podstawie obronionej rozprawy doktorskiej² i badań przeprowadzonych na potrzeby rozprawy. Wybranim szczegółowym zagadnieniom pragmatyki języków informacyjno-wyszukiwawczych³ autorka poświęciła już dwa artykuły opublikowane w „Przeglądzie Bibliotecznym”.

Przedmiotem rozważań Jolanty Hys są aktualne problemy użycia języków informacyjno-wyszukiwawczych (jiw) w opracowaniu rzeczowym piśmiennictwa rejestrowanego w polskiej bieżącej bibliografii narodowej, a mianowicie w *Przewodniku Bibliograficznym* (PB). Dotyczy to dwóch języków stosowanych w PB: Języka Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej (JHP BN) i Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej (UKD). Tematyka ta jest aktualna i ważna nie tylko ze względów teoretycznych, gdyż w obszarze zainteresowań teorii jiw znajduje się – zgodnie z podziałem semiotyki wprowadzonym przez Charlesa Morrisa – oprócz semantyki i syntaktyki również pragmatyka jiw, ale też i ze względów praktycznych, przede wszystkim z uwagi na potrzebę poddania analizie dotychczasowej praktyki posługiwania się tymi jiw w PB, zwłaszcza że liczne odstępstwa i wyjątki od przyjętych reguł pragmatycznych zaczynają stanowić poważny problem praktyczny, co trafnie dostrzegła autorka pracy.

Do tej pory pragmatyka jiw rzadko była przedmiotem teoretycznych analiz, a nawet jeżeli takie analizy pojawiały się, to przeważnie miały charakter fragmentaryczny i przyczynkowy (w rozprawie wymieniono takie nazwiska jak Adam Łysakowski, Jadwiga Ćwiekowa, Jadwiga Czarnecka, Jadwiga Sadowska, czy Ewa Chmielewska-Gorczyca).

Pragmatyka JHP BN i UKD została trafnie ulokowana w szerokim kontekście rozważań semiotycznych, zwłaszcza w kontekście pragmatyki jiw, a ta z kolei

---

¹ Hys J.: *Pragmatyka Języka Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej i Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej* w „Przewodniku Bibliograficznym”. Warszawa: Biblioteka Narodowa 2009, 248s. (Prace Instytutu Bibliograficznego; nr 48).

² Prezentowana publikacja jest w niewielkim stopniu zmienioną wersją tekstu rozprawy doktorskiej napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Barbary Sosińskiej-Kalaty w Instytucie Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych na Uniwersytecie Warszawskim.

³ Hys J.: *Pojęcie pragmatyki w teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych*. „Przegląd Biblioteczny” 2009 z. 1, s. 41-53 oraz *Reguły pragmatyczne Języka Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej i Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej na przykładzie stosowania tych języków* w „Przewodniku Bibliograficznym”. „Przegląd Biblioteczny” 2009 z. 2, s. 190-200.

w kontekście pragmatyki języka naturalnego, stąd uzasadnione są odwołania do prac takich autorów jak Herbert Paul Grice czy Geoffrey N. Leech. Z pewnością listę tę można by jeszcze rozszerzyć. W praktyce problematyka omawianych jiw była i jest przedmiotem zainteresowania specjalistów i praktyków w ramach różnych form profesjonalnego organizowania się i szkolenia osób zajmujących się opracowaniem rzeczowym w bibliotekach (warsztaty, konferencje naukowe) zajmujących się konkretnymi jiw. Mam tu na myśli przede wszystkim działalność w tym zakresie Komisji Opracowania Rzeczowego Zbiorów przy Zarządzie Głównym Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Autorka skupiła się wyłącznie na pragmatyce JHP BN i UKD w ich funkcji pod/języków indeksowania, tj. języków służących do opisu dokumentów, pomijając drugą – równie ważną funkcję tych języków – a mianowicie funkcję wyszukiwawczą, polegającą na stosowaniu tych języków w procesach wyszukiwania informacji do opisu potrzeb informacyjnych użytkowników systemu informacyjno-wyszukiwawczego. Chociaż użytkownicy rzadko sami tworzą hasła przedmiotowe, raczej wybierają je z gotowego indeksu przedmiotowego, to ten aspekt pragmatyki jiw jest równie ważny, gdyż odbiorca, aby zrozumieć komunikat, musi znać reguły pragmatyczne danego rodzaju komunikatów. Odbieranie komunikatów nie stanowi też prostej odwrotności procesu nadawania komunikatów, gdyż ilość odebranej informacji zawsze jest mniejsza od ilości nadawanej informacji. Zależy to m.in. od tego, czy komunikat nie uległ deformacji, od kompetencji językowej odbiorcy oraz od przeznaczenia komunikatu. Ten dotychczas mało rozpoznany aspekt pragmatyki analizowanych języków pozostał jednak poza zakresem badań autorki. Jego uwzględnienie wymagałoby znacznego rozszerzenia rozważań. To świadome ograniczenie zakresu badań umożliwiło autorce uchwycenie kontekstu procesów indeksowania, kształtowanego przez tzw. decyzje stosowania w postaci zestawu schematów postępowania służącego maksymalnej redukcji subiektywizmu w opracowaniu rzeczowym.

W sprawnie funkcjonującym systemie opracowania rzeczowego zbiorów pragmatyka posługiwania się konkretnymi jiw stanowi istotny element w pracy indeksatorów. Stąd słusznie problematyka jiw stosowanych w PB posłużyła autorce również jako doskonałe poletko badawcze, na którym mogła pokazać problemy, jakie napotyka indeksator w klasycznych biblioteczno-bibliograficznych systemach organizacji i wyszukiwania informacji.

Materiał badań stanowiły wybrane charakterystyki wyszukiwawcze (teksty jiw) dokumentów zwartych (książek), przekazywanych do Zakładu Przewodnika Bibliograficznego w ramach tzw. egzemplarza obowiązkowego, zamieszczane w tygodniku „Przewodnik Bibliograficzny” przed 2007 r.⁴ Cennym materiałem były też opublikowane tzw. noty stosowania, umieszczane w słowniku JHP oraz zalecenia stosowania symboli, umieszczane w tablicach UKD. Jednak najcenniejszy materiał badawczy stanowiły tzw. kartoteki decyzji JHP BN i UKD, dostępne wyłącznie w postaci rękopiśmiennej.

W rozprawie Hys poddała analizie dotychczas stosowane zasady posługiwania się JHP BN oraz UKD, zidentyfikowała i opisała reguły pragmatyczne tych jiw. Wynikają one z praktyki indeksowania, wpływają na strukturę i funkcje bada-

---

⁴ W przypisach autorka podaje dane zaktualizowane.

nych jiw, lecz przede wszystkim kształtują zasoby leksykalne tych języków. W analizie słownictwa autorka szczególną uwagę zwróciła na opis reguł semantycznych tych języków, czyli paradygmatykę języka.

W badaniach wykorzystwała kilka metod i technik, a mianowicie metodę analizy i krytyki piśmiennictwa, metodę badań systemowych oraz technikę obserwacji bezpośredniej – wybór tych metod i technik badawczych trzeba uznać za trafny i uzasadniony.

Praca składa się z Wprowadzenia, Wykazu skrótów i akronimów nazw instytucji, sześciu rozdziałów, Zakończenia i Bibliografii [załącznikowej]. Pierwsze dwa rozdziały prezentują podstawę terminologiczną badań empirycznych, rozdziały trzeci i czwarty podstawę teoretyczną badanych jiw. W rozdziałach piątym i szóstym autorka omawia wyniki własnych badań nad pragmatyką JHP BN i UKD, których celem było przedstawienie w usystematyzowany sposób pragmatycznych reguł składniowych badanych jiw. Wnioski z badań znajdujemy w zakończeniu.

Rozprawę trzeba uznać za wnikliwe studium problematyki pragmatyki jiw, chociaż w niewielkim stopniu uwzględnia piśmiennictwo zagraniczne z tego zakresu. Bibliografia załącznikowa zawiera wprawdzie 101 opisów bibliograficznych, ale tylko cztery z nich dotyczą opracowań w języku obcym (angielskim). Selektywny odbiór pracy ułatwia jej aparat pomocniczy, który stanowią indeks rzeczowy, stwarzający dodatkowe możliwości dostępu do informacji i wiedzy w skali mikro, oraz indeks osobowy, będący alfabetycznym wykazem nazwisk autorów, z wyłączeniem nazw osobowych występujących w przykładach. Liczne przykłady zamieszczone w książce dobrze dokumentują i ilustrują badany problem.

Recenzowana książka jest jedną z niewielu pozycji w polskiej literaturze dotyczącej języków informacyjno-wyszukiwawczych, która zawiera krytyczną analizę pragmatyki konkretnych jiw. Wychodzi ona naprzeciw od dawna zgłaszanych w gronie specjalistów jiw postulatów zajęcia się zagadnieniami pragmatyki jiw. Autorce udało się dokonać trafnej analizy oraz precyzyjnie opisać reguły pragmatyczne badanych jiw, a także dostrzec wagę problemów, które muszą zostać rozwiązane poza systemem języka, aby jiw były efektywne w komunikowaniu naukowym. Nowum pracy stanowi udana próba wyodrębnienia czynników wpływających na kształtowanie się i ewolucję reguł pragmatycznych w badanych językach, a także identyfikacja systemowych i pozasystemowych warunkowań stosowania tych reguł w badanych jiw.

Publikacja nie ma charakteru poradnika, dlatego trzeba korzystać z materiałów dostępnych na bieżąco na stronie Biblioteki Narodowej. Opublikowana rozprawa doktorska stanowi cenny, a zarazem inspirujący wkład do teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych, zwłaszcza JHP BN i UKD.

Wiesław Babik